

KRETINGOS PILIS

JULIUS KANARSKAS

Pirmą kartą Kretingos vardas paminėtas Kuršo vyskupo Henricho 1253 metų balandžio mėnesį laiške Livonijos ordino magistrui, kuriame aprašomas Livonijos ordino kryžiuočių nukariautos Kretingos pilies žemių padalijimas. Pagal šį dokumentą pusė Kretingos pilies apyplio (borchsukungeCretyn) kartu su pilimi lėno teise atiduota Veltūnui (Velthune) ir broliams Reiginui (Reygin), Tvertikiniui (Twertikine) ir Saveidžiui (Saweyde) bei jų palikuoniams. Likusio apyplio du trečdaliai atiteko Livonijos ordinui, o trečdalis — Kuršo vyskupui (Livlaendisches Urkundenbuch. I. Reval 1853. Nr. CCXLVI. PP.319-320).

Kas buvo Veltūnas ir minėti broliai — vietiniai ar iš kitų žemių atvykę feodalai — nenurodoma. Aišku tik tai, kad jie buvo seni kryžiuočių talkininkai, Kretingos pilį gavę "už tą gerą darbą, kurį yra atlikę, būdami mūsų (t.y. vokiečių - J.K.) tarnyboje (...) platinami šventajai tikėjimui netikėlių tarpe (Pajūrio žemaičių XIII-XIV amžiaus dokumentai. I dalis. Paruošė A. Nezabitauskas. Mašinraštis. Šiauliai,

Egliškų (Andulių) piliakalnis (dešinėje pusėje) ir Perkūnkalnis (kairėje pusėje). Vazdas iš pietvakarių pusės.

1963, p. 2-3. Saugoma Kretingos muziejuje).

Užkariautose kuršių žemėse vokiečiai pradėjo kurti katalikų bažnyčios struktūras. Vyskupo Heinricho ir livonijos ordino magistro Burchardo von Hornhauseno 1258 m. liepos 27 d. raštu Kretingos apyplis buvo priskirtas Klaipėdos šv. Mikalojaus bažnyčios parapijai (Livlaendisches Urkundenbuch. I, p. 416-417. Nr. CCCXXIX). Tad galima teigti, kad pajūrio žemės ir gyventojai buvo apkrėstyti daug anksčiau negu likusi Žemaitijos dalis.

Po Vokiečių ordino sutriuškimo 1260 m. prie Durbės, Kretingos pilies žemių gyventojai sukilo. Remiami žemaičių, jie puldinėjo Klaipėdos pilį, neleido jos įgulai susisiekti su Ryga. Todėl 1263 m. pavasarį Klaipėdos pilies komtūras surengė į Kretingos žemes du karo žygius (Scriptores rerum Livonicarum. Bd. I, p. 640-643, Ditleb von Alnpeke. Livlaendische Reimchronik. 6951-7089).

Pirmojo žygio dalyvius Kretingos pilies gynėjai sumušė ir priverstė bėgti. Mūšio metu žuvo 3 riteriai ir nemažai ginklininkų. Du riteriai, tarp jų ir žygiu vadovavęs Klaipėdos pilies komtūras pakliuvo į nelaisvę. Pastarasis susilaukė liūdną likimo: jį kretingiška paaukojo ant laužo dievams. Antrajį riterį išmėnė į savo karius, buvusius vokiečių nelaisvėje.

Per antrąjį žygių klasta užėmė pilį, kryžiuočiai išžudė visus jos gyvėnus ir gyventojus, nesigalėdami nei moterų, nei vaikų. Prisiplėšę turto ir sudeginę pilį, riteriai grįžo į Klaipėdą.

Tokiu būdu buvo visiškai sunaikinta Kretingos pilies, kurios apyplis (castellatura Creten) paskutinį kartą paminėtas 1290 metų (Livlaendisches Urkundenbuch. I, p. 672-674. Nr. DXI).

Praeities tyrinėtojų nuomone XIII amžiuje Kretingos pilis priklausė nedidelei kuršių žemei, vadinamai Mėguva, kuri plytėjo tarp jūros ir Akmenos upės — apėmė dabartinę Palangą ir Kretingos rajono vakarinę dalį (Žulkus V., Klimka L. Lietuvos pajūrio žemės viduramžiais. Vilnius, 1989, p.7-15).

Šiandien dar negalime tvirtai pasakyti, kur stovėjo Kretingos pilis, nors bandymų nustatyti jos vietą būta ne vieno.

Vokiečių mokslininkai A. Bezenbergeris ir A. Bielensteinas XIX a. pabaigoje jos ieškojo Kretingalėje. Po kario metais ilgą laiką vyravo nuomonė, kad piliavietė buvusi Kretingsodžio kaimo laukuose stūksojusioje kalvoje (nukasta XX a. 8-9 dešimtmetyje, plečiant kolektyvinius sodus), vadinamoje Pilale. Ji buvo ties senojo kelio į Rūdaičius ir geležinkelio Kretinga-Priekulė (Latvija) pervaža, smarčiai sunaikinta taisant minėtąjį kelią bei tiesiant geležinkelį. 1966 m. ją žvalgė Lietuvos Mokslų Akademijos archeologinė ekspedicija kultūrinio sluoksnio neaptiko nei kalvoje, nei jos papėdėje. Pilims būdingų gynybinių įtvirtinimų liekanų (pylimų, griovių) taip pat nepastebėta. Gynybiniu požiriu Pilalė buvusi labai nedėkingoje vietoje: aplinkui lygūs laukai, toli nuo upės, nėra gamtinių kliūčių.

Piliakalnio ieškota ir pačioje Kretingoje. Kretingos muziejaus darbuotojas Juozas Mickevičius yra užrašęs senų kretingiškių pasakojimą, kuriame sakoma, kad pilis stovėjusi Akmenos dešiniame krante, ties Klaipėdos ir Palangos gatvių sankryža esančioje aukštumoje, kurią kretingiška vadina Pelėdos kalnu. Pasakojama, kad pilies kalno papėdėje naktimis būdavo matoma ugnelė — degdavę pinigai. Esą, toje vietoje kadaise buvę į pilies požemius vedantys urvai su geležiniais vartais. Tačiau kretingiško kraštotyrimo Igno Jablonskio duomenimis, dirbant žemę, toje vietoje nepastebėta "nei kultūrinio sluoksnio, nei kitų žymių, rodančių, kad čia galėjo stovėti XIII a. viduryje Kretingos pilis" (Jablonskis I. Kur buvo Kretingos pilis? Kraštotyra. Vilnius, 1975, p. 179).

Profesorius Antanas Salys siūlė pilies ieškoti Danės-Akmenos papilio teritorijoje, tarp Kretingos ir Kretingalės (Salys A. Kretinga...). Ši prielaida padaryta pagal 1263 metų žygio aprašyme esančią nuorodą, kad Kretingos pilis buvo "per tris geras mylias" nuo Klaipėdos pilies. Sprendžiant iš kryžiuočių žvalgų XIV a. padarytų Lietuvos kelių aprašymų, to meto vokiška mylia siekė 10 km (Kraštas ir žmonės) Lietuvos geografiniai ir etnografiniai aprašymai (XIV-XIX a.). Vilnius, 1983, p. 8). Tad, skaičiuojant nuo Klaipėdos pilies, Kretingos piliavietės tenka ieškoti buvusio Bajorų kaimo žemėse.

Idomus ir tas faktas, kad apie Bajorų koncentruojasi Kretingos vardą turintys vietovardžiai. Į šiaurę nuo Bajorų plyti buvusio Kretingos kaimo (Kretingsodžio) ir Kretingos miesto žemės. Į pietus nuo Bajorų yra Kretingalė (vokiškai — Crottingen, Deutsch Crottingen, t.y. Kretinga, Vokiečių Kretinga). Dabartiniai šlikiai taip pat vokiškai buvo vadinami Adlig Crottingen.

Tarp Kretingos ir Kretingalės žinomi du piliakalniai (Egliškų-Andulių ir Valėnų), du plokštiniai kapinynai (Kretingos ir Egliškių-Andulių), senovės gyvenvietė (Egliškų), du pilkapynai (Egliškų ir Šlikų). Dauguma archeologijos paminklų koncentruojasi dabartinio Egliškių bei buvusio Andulių kaimo žemėse.

Archeologinių tyrinėjimų duomenimis žmonių Egliškių kaimo žemėse bei apylinkėse gyventa jau nuo vėlyvojo žalvario amžiaus iki pat XIII amžiaus. Čia buvęs stambus kuršių žemių centras. Tai patvirtina didžiulis, apie 3 ha plotą dabar apimantis plokštinis kapinynas, kuriame mirusieji, ypač X-XIII amžiais, laidoti tankiai, virš ankstesnių kapų kasant duobes vėlyvesniems kapams.

Kitapus Šaltupio, greta pilkapyno, kraštotyriminkas Ignas Jablonskis aptiko ir tyrinėjo senovės gyvenvietės liekanas. Ji apėmė apie 2 hektarus, buvo sudeginta XIII amžiuje. Jos gyventojai ne tik dirbo žemę, kariavo, bet jau vertėsi ir amatais (<B>Jablonskis I. <D> Kur buvo Kretingos pilis...)

Į pietus nuo plokštinio kapinyno, ties Kapupio ir Degalo santaka į Danės slėnį įstertiančioje aukštumoje, išliko piliakalnis. Jį juosia Kapupio ir Danės daubos bei slėniai, o nuo aukštumos pusės saugo apie 70 m ilgio ir 1,5 aukščio puslankio pavidalo pylimas. Pilies aikštelė apėmė apie 0,24 ha plotą.

Piliakalnį 1963 m. žvalgė Lietuvos Mokslų Akademijos archeolo-

(Nukelta į 16 psl.)

Puodas-urna su degintiniu vyro kapu (XII a.) iš Ėgliškių (Andulių) kapinyno. 1988 m.

KRETINGOS PILIS

(Atkelta iš 15 psl.)

gai nustatė, kad aikštelėje išlikęs kultūrinis sluoksnis nestoras, smarkiai sunaikintas ariant. Pylimo pjūvyje pastebėti degusių sluoksnių, rodantys, kad jis buvęs supiltas per du kartus:

Į vakarus nuo piliakalnio yra Perkūnkalniu, Piltimi vadinama kalvelė, nuo pilies atskirta gilaus ir plataus griovio. Vietos gyventojai teigia, kad dar 1944 m. jos viršūnėje buvęs didelis akmuo su dubens pavidalo įdubimu viršūtinėje plokštumoje, vadinamas Apierų (t.y. Aukų) akmeniu. Kalvos pavadinimas ir joje buvęs akmuo leidžia teigti, kad šioje vietoje buvusi pagoniška šventykla — alka, skirta dievui Perkūnui.

Į pietus nuo aprašytojo piliakalnio, Danės ir Babrūnės santakos aukštumoje yra Valėnų kaimo piliakalnis, priešais kurį kitame Danės krante stūkso Šlikų kaimo — buvusio Adlig Crottingen dvaro pastatai.

Piliakalnį supa upių santakos slėnis, o nuo aukštumos pusės pilies aikštelę juosia nuskleistas, iš žemių ir akmenų supiltas 45 m ilgio ir iki 1,5 m aukščio, puslankio pavidalo pylimas, už kurio buvęs ir gynybinis griovyvis. Pilies aikštelė apėmė apie 0,28 hektaro.

Nuo pilies į rytus būta senovės gyvenvietės.

Aprašytuosius archeologijos paminklus tyrinėjęs kraštotyrininkas Ignas Jablonskis rašytiniuose XIII a. istorijos šaltiniuose minima Kretingos pilį lokalizuoja Ėgliškių (Andulių) piliakalnyje. Jo nuomone, "šis piliakalnis geriausiai atitinka žinias, kurias turime apie Kretingos pilį; jo atstumas nuo Klaipėdos pilies yra apie "geras tris mylias": pylimo likučių žvalgymas rodo, kad čia stovėjusi pilis buvo deginta du kartus, šalia pilies buvo stambios gyvenvietės, kurių egzistavimą patvirtina ir šalia esąs didelis kapinynas "(Jablonskis I. Kur buvo Kretingos pilis...p.182).

Šią prielaidą paremti galėtų tik sistemingi Ėgliškių (Andulių) archeologijos paminklų komplekso kasinėjimai ir tyrinėjimai. Jų metu būtina surasti prie pilies buvusios senovės gyvenvietės vietą, išsiaiškinti Perkūnkalniu vadinamos kalvos paskirtį. Tyrinėjimai turėtų padėti įvertinti ir netoliese esantį Valėnų piliakalnį: ar tai buvusi savarankiška kaimyninės žemės pilis, ar vieningos gynybinės sistemos dalis, den-

gusi Kretingos žemę iš pietų pusės.

Išaiškinę Ėgliškių (Andulių) piliakalnyje buvus Kretingos pilį, galime paaiškinti, kodėl vėliau atsirado keletas Kretingos vardą turinčių vietovių.

Užgrobtas kuršių pajūrio žemes, tame tarpe ir Kretingos pilies apypilį, vokiečiai valdė iki XV a., Melno taikos (1422 m.) sutartimi Lietuvai buvo atiduotas siauras pajūrio ruožas tarp Šventosios ir Palangos. Nauja siena tarp Vokiečių ordino ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės buvo nustatyta 3 mylių atstumu nuo Klaipėdos. Kretingos apypilio žemės pakliuvo į pasienio zoną. Dalis jų atsідūrė Lietuvos, dalis — Ordino pusėje. Jų gyventojai pasitraukė toliau nuo sienos ir saugesnėse vietose įkūrė naujas gyvenvietės: Lietuvoje — Kretingos kaimą, greta kurio netrukus atsirado Kretingos dvaras, o XVI a. pastatytas Karolštato-Kretingos miestas Ordino žemėse — Deutsch Crottingen (Kretingalės) ir Adlig Crottingen kaimus ir dvarus.

Žmonėms pasitraukus, pati pilis ir jos vardas buvo užmiršti. Daugėjant krašte gyventojų ir plečiantis dirbamos žemės plotams, buvusios pilies žemėse atsirado Ėgliškių, Andulių (pokario metais kaimas išnyko, jo žemės atiteko Ėgliškių ir Valėnų kaimams), Bajorų, Tolių ir Valėnų kaimai. Pilies ir jos gynėjų kapinių teritorija buvo paversta ariama žeme.

Šiuo metu Ėgliškių (Andulių) piliakalnis ir kapinynas yra respublikinės reikšmės archeologijos paminklai. Jų teritorija išimta iš žemės naudmenų. Pasitinkant Kretingos 740 metų jubiliejų, 1993 m. rajono paminklotvarkos tarnybos rūpesčiu pagal vilniečio architekto Ričardo Stulpino parengtą projektą pradėti piliakalnio aplinkos tvarkymo darbai, kuriuos atlieka Lietuvos Šaulių Sąjungos Žemaitijos rinktinės šauliai, vadovaujami Stanislovo Sėrbaliaus.

JULIUS KANARSKAS,
Kretingos muziejaus skyriaus vedėjas.
AUTORIAUS NUOTRAUKOS.

Ėgliškių (Andulių) kapinyno 1988 m. radiniai (X-XIII a.):
1. Kalavijas; 2. Neaiškios paskirties dirbinys; 3. Kirvis; 4. Keramblaus šūgė; 5. Kalavijo diržų skirstiklis; 6. Kalavijo rankenos būgnas; 7. Kalavijo rankenos apatinis skersinis; 8. Kalavijo makštų galo apkalas; 9. Svarelis.